

*Присвячено
140-річчю географії
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка*

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV
GEOGRAPHY FACULTY. DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL GEOGRAPHY
GEOGRAPHICAL COMMISSION OF SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY.
LVIV DEPARTMENT OF UKRAINIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

**PHILOSOPHY DOCTOR OLENA STEPANIV:
GEOGRAPHER, LOCAL-AREA RESEARCHER,
EDUCATOR**

PROCEEDINGS
International scientific online seminar dedicated
to the 130th anniversary of the scientist
(Ukraine, Lviv, December 20, 2022)

LVIV – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ. КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ
ГЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ НТШ. ЛЬВІВСЬКИЙ ВІДДІЛ УГТ

ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ ОЛЕНА СТЕПАНІВ: ГЕОГРАФ, КРАЄЗНАВЕЦЬ, ПЕДАГОГ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародного наукового онлайн-семінару
до 130-ліття від народження ученої
(Україна, м. Львів, 20 грудня 2022 р.)

ЛЬВІВ – 2023

УДК 91-051(477)"1892/1963"О.Степанів(06)

Д 63

Редакційна колегія: проф. Р. Гладішевський (голова), доц. В. Качмар (голова), доц. В. Біланюк (співголова), проф. О. Шаблій (співголова, відп. ред.), доц. І. Гудзеляк (співголова, відп. ред.), доц. М. Влах (заступник голів), асист. Л. Котик (відп. секретар), зав. навч. лабораторією М. Хоминець (секретар).

*Рекомендовано Вченою радою географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол № 8 від 23 листопада 2022 р.*

Д 63 Доктор філософії Олена Степанів: географ, краєзнавець, педагог : матеріали Міжнародного наукового онлайн-семінару до 130-ліття від народження ученої (Україна, м. Львів, 20 грудня 2022 р.). Львів : Простір-М, 2023. 268 с.

Подано наукові статті з таких напрямів наукових досліджень: Олена Степанів: географ та освітянин; географія і війна; погляди Олени Степанів і сучасний розвиток транспорту, геоурбаністики, краєзнавства, мандрівництва; освіта, наука та енциклопедична діяльність; модерні напрями суспільно-географічних досліджень.

УДК 91-051(477)"1892/1963"О.Степанів(06)

Автори опублікованих матеріалів відповідають за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей. Текст подано з незначною літературною редакцією та корекцією текстів зі збереженням авторського стилю. Думка авторів статей може не збігатися з думкою організаторів наукового семінару.

Адреса редакційної колегії:

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра економічної і соціальної географії,
вул. П. Дорошенка, 41, ауд. 56, м. Львів, 79000
Тел.: +38 032 239 45 73
E-mail: kafedra.lviv@gmail.com;
esg.dep.geography@lnu.edu.ua

Доктор філософії
Олена Степанів
(1892-1963)

2. Жінки на війні. Проблеми бійчинь ЗСУ після повномасштабного вторгнення [Електронний ресурс] // Гендер в деталях – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua> (дата звернення 30.10.2022). – Назва з екрана.
3. Книгиницька О. В. Військово-політична та наукова діяльність Олени Степанів // Вісник Львівського університету. Серія: історична. Спецвипуск на пошану проф. К. Кондратюка – 2014. - С. 74–79.
4. Настрої та оцінки українських біженців. [Електронний ресурс] // Розумков центр – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення 24.10.2022). – Назва з екрана.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях [Електронний ресурс] : Закон України від 06.09.2018 р. №44 станом на 27 жовт. 2018 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 30.10.2022). – Назва з екрана.
6. Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями [Електронний ресурс] : Закон України від 11.10.2021 р. № 313 станом на 03 груд. 2021 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 29.10.2022). – Назва з екрана.
7. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію [Електронний ресурс] : Закон України від 21.10.1993 р. № 44 станом на 02 вер.2022 р. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 21.10.2022). – Назва з екрана.

УДК 94:316,4

ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА НАСЛІДКОВІСТЬ ФАНТОМНИХ КОРДОНІВ

Андрій Кузишин

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
Україна, м. Тернопіль*

Дослідження присвячене характеристиці електоральних симпатій населення України через аналіз впливу фантомних кордонів як складової просторової ідентифікації для різних соціально-політичних процесів. Такі «уявні» кордони розглядаються як результат і матеріальний прояв територіальної влади, а також фактор відмінності між соціальними групами. Парадигма «фантомних» кордонів сама по собі є конструктом простору, історії та часових зрізів, соціально-культурного та соціально-політичного впливів, а більш узагальнено – бути підґрунтям для інтерпретацій регіональних електоральних симпатій як узагальненого сприйняття суспільного розвитку. Зважаючи на поточні суспільно-політичні виклики, які нині стоять перед українським суспільством, означені суспільно-географічні дослідження видаються надзвичайно перспективним напрямком.

Ключові слова: фантомні кордони, результати голосування, електоральна прихильність, історико-географічна наслідковість, просторова приналежність.

ELECTORAL AND POLITICAL CONSEQUENCES OF PHANTOM BORDERS

Andrii Kuzyshyn

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine, Ternopil

The study is devoted to the characteristics of the electoral sympathies of the population of Ukraine through the analysis of the influence of phantom borders as a component of spatial identification for various socio-political processes. Such «imaginary» borders are considered as the result and material manifestation of territorial power, as well as a factor of difference between social groups. The paradigm of «phantom» borders in itself is a construct of space, history and time slices, socio-cultural and socio-political influences,

and more generally - to be the basis for interpretations of regional electoral sympathies as a generalized perception of social development. Taking into account the current socio-political challenges facing Ukrainian society, these socio-geographical studies appear to be an extremely promising direction.

Keywords: phantom borders, voting results, electoral support, historical-geographical consistency, spatial belonging.

Тривала історія формування державницького життя зазвичай відображається в знакових елементах минулого. Прикладом таких знакових маркерів можуть бути кордони, які трансформувалися та втратили своє значення юридичне, та залишилися в ментальній пам'яті певного народу чи території.

Політичні кордони, які політично чи юридично більше не існують зазвичай називають фантомними і проявляються в різних формах і способах соціальних дій і практик, наприклад, при голосуванні [6]. Зважаючи на видимість історичних кордонів у територіальному розподілі результатів виборів, виникає питання, чи свідчить ця видимість про збереження історичних (соціальних чи політичних) просторів, чи чому ще ці фантомні кордони здаються видимими [10, с. 99].

Просторові моделі результатів виборів в Україні за роки незалежності демонструють схожу картину на більшості цих виборів. Хоча місцеві та регіональні результати можуть відрізнятися залежно від характеру та статусу виборів (президентські, парламентські, місцеві), дослідники часто пробують регіоналізувати територію України за цим критерієм. Ці завдання співзвучні з ключовим питанням електоральної/політичної географії, які формулюють Патті та Джонстон: «Чи люди поводяться і думають так, через те, ким вони є (композиційно) чи через те, де вони є (контекстуально)?» [14, с. 405].

Дане питання останніми роками викликає зацікавлення в європейських та вітчизняних науковців. Зокрема значними є в цьому плані напрацювання Сабіни фон Льовіс [10; 11] та Беатріс фон Гіршгаузен [6; 7; 8]. Наукові розвідки С. ф. Льовіс стосуються ролі фантомних кордонів в країнах Центрально-Східної Європи (досить багато уваги вона приділяє окремим територіям України). Б. ф. Гіршгаузен розглядає цю проблему в більш широкому розумінні, визначаючи їх як важливий чинник культурної регіоналізації. Традиційно це питання добре розроблено в західних соціальних науках та водночас потребують більш деталізованого розгляду в суспільно-географічних дослідженнях. Також ця проблема знайшла своє відображення в працях Ю. Буйських [1], М. Дністрянського [2], В. Михненко [12]. В наших дослідженнях ми також частково зверталися до ролі фантомних кордонів, оцінюючи електоральну культуру та історичну пам'ять населення певної території [3; 4; 5].

Різні історичні траєкторії державницького розвитку окремих регіонів України спричинили те, що вони опиняться в антагонізмі між політичними культурами, встановленими відповідно до різних, якщо не протилежних, моделей суспільного існування.

Безперечно, історична складова є базовою для оцінки прояву фантомних кордонів в контексті електоральних симпатій населення. Впродовж останніх двох століть окремі частини України були складовими різних держав – Російська імперія, Австро-Угорська імперія, Радянського Союзу, Польщі, Чехословаччини, Румунії. Водночас, на цій же території було сформовано державні утворення національного або локально-етнічного спрямування – Українська Народна Республіка, Західно-Українська Народна Республіка, Карпатська Україна та ін. Кожна з них в певній мірі впливала на формування світогляду місцевих мешканців, який знайшов своє відображення у формуванні певного типу мислення, політичних уподобань та історичних, соціальних, економічних, культурних чи політичних просторів, які екстраполювалися на територію регіонів сучасної України. Відомо, що електоральні дослідження покликані обґрунтувати уподобання виборців та виявити причини, що спонукали до певного вибору. Хоча в колі науковців є певні застереження щодо поділу нашої держави за означеними вище ознаками, але ЗМІ досить часто популяризують цю думку, укорінюючи її серед широких верств населення. В своїх детальних дослідженнях С. ф. Льовіс проводить аналіз регіоналізації за ознаками електоральних уподобань європейськими дослідниками, які виділяють від двох до восьми районів на території сучасної України [10, с. 99]. Але яку б регіональну сегментацію не застосовувалося, у більшості досліджень регіони вважаються сталими та постійними і виправдовуються або пояснюються історією та історичною спадщиною. Низка досліджень присвячена питанням, де вирішальну роль формування відповід-

ної регіональної композиції є певні регіональні ефекти, що відігравали ключову роль, – наприклад, економіка, використання мови, етнічна приналежність тощо. Різні дослідження намагаються показати, що значення регіональної змінної зменшується, тоді як інші композиції стають важливішими, що вказує на те, що регіональна змінна є домінантною [10, с. 99].

З багатьох причин розподіл між політичними ідентичностями, культурами та територією є важким, складним і, звичайно, не допомагає у розумінні та поясненні просторової моделі, якщо її розуміти надто спрощено. На регіональному рівні часто виникають стереотипи, які сьогодні зазнають модифікації. Мається на увазі те, що існує набагато більше регіональних диференціацій, ніж просте розуміння проєвропейського заходу чи проросійського сходу, формування культурних уподобань виключно за колишньою приналежністю до певних давніх державних утворень чи культурної ідентичності як формою соціальної організації. Сучасні події, пов'язані з військовою агресією росії є яскравим підтвердженням цього.

До недавнього часу просування ідеї проросійського Сходу України та проєвропейського Заходу України найчастіше пов'язувалась зі східними стереотипами менш демократичної спадщини проти більш демократичної західної спадщини через історичний досвід. Багато уваги цьому питанню приділив В. Михненко. Він говорить про Помаранчева революцію як подію «відриву Української цивілізації» від Росії, що підтверджує давно назріле «повернення України до Європи» [12, с. 279]. Цікавим щодо визначених політичних ідентичностей є те, що проросійськість та проєвропейськість неадекватно ототожнюються з подальшими атрибутами, такими як про-незалежність для проєвропейських, а отже, логічно, антинезалежність для проєвропейських російський просторів держави. В пізніших дослідженнях цю ж думку розвинув М. Дністрянський, який наголошував на неправильності пропагування протистояння територій України, а на необхідності підкреслення їх неповторності та взаємодоповненості в межах держави [2]. Як наслідок, визначення просторової електорально-політичної ідентичності є нечіткими у своїй очевидній недвозначності, а міфологеми, які циркулюють в суспільстві, утруднюють процес консолідації українського суспільства.

В певній мірі можна стверджувати про те, що політична система формується за рахунок певної культури та політичної ідентичності, яку можна пов'язати з електоральною культурою. Електоральна культура має свої просторові прояви, які варто враховувати в комплекс суб'єктивних орієнтацій, які визначають позиції громадян у виборчому процесі. До них належать: показники участі населення у виборчому процесі, показники прихильності до певних ідеологічних сил, показник послідовної підтримки певної ідеологічної лінії, показник впливу загальнодержавних та місцевих ЗМІ на вибір електорату. Таким чином формується низка факторів зовнішнього та внутрішнього впливу, які визначають електоральну культуру [3, с. 94].

Результати виборів останнього десятиліття в Україні формують твердження, що сучасна електоральна культура проявляється в двох напрямках: перший пов'язаний з рудиментами советського періоду, в якому мало проявляються сформовані ідеологічні впливи та існує високий рівень недовіри до політичних інститутів та інституцій; другий напрямок зумовлений медіавпливами та іншими формами сучасної популяризації інформації. Аналіз географії політичної прихильності за тривалий проміжок часу дозволяє твердити, що електоральна культура в розрізі регіонів України ще перебуває в стадії формування, так як спостерігаються значні коливання результатів електоральної прихильності до певних ідеологічних напрямків, показників участі у виборчому процесі.

Водночас електоральна культура залежить від соціально-економічних, етнічних та політичних процесів, що мають найяскравіший та завершений характер. За основу можна взяти територіальну орієнтацію регіонів з притягальним впливом сусідів (орієнтація на Польщу, Румунію чи Росію). Наступним критерієм є формування соціального розшарування, де акцент повинен робитися не лише на фінансових можливостях регіонів, а й на формування «сильних суспільних груп», що зуміли успішно пристосуватися до постсоветських умов існування і «слабких спільнот», котрі адаптувались невдало.

Розглядаючи бурхливий розвиток партій та динаміку їх розвитку та міжпартійних стосунків в Україні, досить складно сформулювати твердження, які партії за всю свою історію слід вважати проросійськими, а які проєвропейськими, і ще важче визначити, чи може партія бути більшою, чи менш демократичною, не кажучи вже про те, чи можна вважати елек-

торат навіть начебто «недемократичних» партій схильним до пропаганди диктатури і навпаки. Заснування та розпуск партій відбувається дуже швидко і часто. Наприклад, у 2010 року було зареєстровано 117 партій, в 2013 року – 198, в 2022 року – 370. Дуже часто ріст кількості партій є результатом конфліктів всередині партій, що спричиняють розколи. Разом з тим, немає помітних розбіжностей між партійними інституціями щодо ключових питань політичної та економічної системи країни. Більшість дослідників електоральних процесів сходяться на думці про значний вплив регіональної змінної. Чітко про це каже Дж. Егню – місце має значення для формування електоральних уподобань але водночас він не відкидає ролі історичного фактору. Наголосимо, що статистичний метод, який є основним у електоральній географії, не в повній мірі дозволяє оцінити ретроспективні впливи на територію як змінної, що оцінюється в якісному форматі. Таким чином, дослідники часто спрощено оцінюють регіоналізацію України і це породжує суттєвий дискурс з даної проблематики.

Виходячи із історико-географічного аналізу останніх трьох десятиліть неможливо однозначно віднести партії до певної орієнтації на про-російський вектор чи про-європейський вектор, оскільки ми маємо справу з безперервною зміною ситуативних політичних пріоритетів, які можуть навіть перетинатися. В сучасних умовах є особливі моменти щодо формування електоральної культури на регіональному (просторовому) рівні, історичну пам'ять, породжену впливами колишніх держав, динаміку зміни поглядів та ідеологічну міграцію самих партій, соціально-демографічна змінна, яка позначається на соціально-політичних симпатіях населення. Як приклад можна навести електоральну карту України, на якій видно схожість електоральної прихильності населення Закарпаття, Буковини та Східної України; також націонал-патріотичні партії отримують суттєву підтримку не лише в традиційних регіонах локалізації своїх прихильників в Західній Україні, а також в областях північного сходу та півночі. Тому варто погодитися з думкою С. ф. Льовіс – не факт історії як такий, а сама історія реконструюється в кожному новому головному наративі, є адекватним питанням для дослідження [10, с. 101]. У будь-якому випадку існування стійкої та незмінної політичної ідентичності є надмірним спрощенням, тим паче, перенесенням її між різними політичними системами.

Прив'язка до фантомних кордонів дозволяє твердити, що історичні територіальні межі держави стають видимими незалежно від фундаментальних процесів зміни масштабу перетворень, які відбувалися в цих державах протягом останніх століть.

На прикладі України часто саме орографічні об'єкти (річки, гірські хребти Карпат) виступають прямим проявом фантомних кордонів. Перший приклад – річка Збруч, ліва притока Дністра (далеко не найбільша). Вона слугувала кордоном між царською імперією та імперією Габсбургів під час поділів Польсько-Литовської шляхетської республіки наприкінці XVIII століття. Вдруге ця річка стала межею між Радянською Україною та Польщею в першій половині XX ст. Довгий час з багатьох позицій відчувався фантомний характер цієї водної артерії. В релігійному середовищі вона стала межею поширення греко-католицької конфесії – хоча наприкінці XVI ст. це віросповідання було популярним на обох берегах Збруча, але московська імперія зініціювала масовий перехід релігійних громад під московський патріархат на лівому березі (територія сучасної Хмельницької області) та зберігся на правому березі (територія Тернопільської області). З етнічної позиції на обох берегах домінують українці із незначним доповненням представниками єврейського та російського етносів. Офіційно Друга світова війна нівелювала роль Збруча як кордону та започаткувала оновлену політичну, соціальну та культурну конфігурацію. В роки незалежності України до початку XXI ст. річка Збруч залишалась межею поширення прихильності до націонал-патріотичної ідеології – з кожною виборчою каденцією зростала підтримка цих сил на правому березі (Тернопільська область), але поступово відбувався процес переосмислення і «міграції» поглядів правого спрямування на лівий берег (Хмельницька область). Спільна проблема (московська агресія) консолідувала населення всієї України, в тому числі мешканців означених територій, і вибори 2019 року вже демонстрували єдність політичних уподобань та суттєве зближення ідеологічної прихильності.

Карпатські хребти також можна класифікувати не лише як орографічний бар'єр, а й як кордон, що є в свідомості мешканців сусідніх областей. Лише в XX ст. ця територія іденти-

фікувалася як чехословацько-польський, угорсько-польський та угорсько-радянський кордон. Кожне державне утворення залишало свої впливи (політичні, економічні, культурні, релігійні, соціальні), яка часто фінансово продовжували «підживлюватися» навіть після завершення анексії цієї української території. Однозначно, що всі ці процеси знайшли свій відбиток не лише в неповторній локальній культурі, місцевих діалектах, способі ведення господарства, релігійних уподобаннях, а й в електорально-політичних симпатіях. Не зважаючи на загалом західноукраїнське розташування, місцевий електорат вирізнявся підтримкою переважно ліберальних, а певний період – навіть лівих партійних течій. Слід визнати, що саме такі ідеологічні напрямки часто маніпулювали на питанні регіональної (локальної) ідентифікації та розширенні прав тих етносів, які компактно мешкають в межах Закарпаття. Така електоральна підтримка ніколи не була типовою та звичною для Івано-Франківської та Львівської областей, які сьогодні прилягають до цього фантомного кордону. Відзначаємо, що з початку гібридної (з 2014 р.), а сьогодні – повномасштабної (з 2022 р.) московсько-української агресії за результати електоральної прихильності можна стверджувати про зменшення ролі цього уявного кордону, зважаючи на зростання підтримки електоратом всіх областей, які мають вихід до Карпат, традиційних для всієї України політичних поглядів та уподобань.

Ідентичності, пов'язані з простором і територією є необхідними або навіть ключовими для перемоги на виборах й для підтримки територіально визначених політичних інституцій і систем влади. Природньо, що партії та кандидати борються за голоси на території, підтримуючи свою впливовість та часто звертаються до аспектів ідентичності, пов'язаних із місцевістю та регіоном, щоб отримати підтримку для отримання місця в національному парламенті чи серед депутатів місцевого рівня. Хоча не всі аспекти регіональної ідентичності є обов'язково політичними, а насамперед соціальними та культурними, більшість шарів або вимірів регіональної ідентичності чи приналежності зрештою можуть бути політизовані – як, наприклад, мова чи релігія – і використовуватися з політичних міркувань. Звичайно, ці відмінності повинні бути спочатку сконструйовані, прийняті та інтерналізовані як актуальні. Просторово опосередкована ідентичність навіть на локальному рівні може бути результатом геополітичних уявлень про простір, які передаються через ЗМІ чи шкільні підручники [10, с. 103]. Вони можуть бути складовою соціального, економічного чи культурного капіталу. Але вони не сприймаються суспільством, місцевістю чи регіоном, які повністю позбавлені просторової наслідковості: зазвичай ми маємо справу з уже існуючими (хоча й змінними) наслідковостями, які походять у існуючому суспільстві із колишніх політичних чи/або соціокультурних «соціалізацій» та «структури» простору, які вбудовані в щоденні практики територіальної спільноти. Практики та образи просторово опосередкованих наслідковостей існують в часовому вимірі і іноді набувають певного культурного, соціального чи політичного виразу. Вони піддаються різному мотивуванню – заохочуванню, запобіганню, забороні тощо – і контекстуалізації, коли вводяться нові політичні системи чи держави.

Окреслення проблеми національної наслідковості в контексті електоральної прихильності буде неповним, якщо не акцентувати увагу на питання збереження її суверенітету й територіально-політичної цілісності. Загалом вона є дотичною до всіх вищевикреслених детермінант національної ідентичності українців [3]. Для вирішення цього питання слід приділяти максимальну увагу соціально-культурній пов'язаності регіонів у контексті утвердження загальноукраїнської політичної наслідковості, збереження історично-ментальних бар'єрів міжрегіонального взаємсприйняття, неконсолідованість населення регіонів держави за баченням перспектив культурного розвитку України та її місця в сучасному політичному світі [2]. Усі виборчі каденції XXI ст. відзначалися нав'язуванням нарративу про існування культурно-цивілізаційних відмінностей чи навіть міжцивілізаційного протистояння різних частин України з позиції електоральної прихильності, що було вигідно російській пропаганді та спровоковано їх політтехнологами. Потужне зближення геополітичних та інформаційних реалій відбулося в 2004 р., коли електорально-політичні уподобання населення західно- та центральноукраїнських регіонів суттєво консолідувалися, відтіснивши умовну «межу» електоральних розходжень далі на схід та південь України. Наступний злам політичної ідентифікації в просторовому вимірі припадає на виборчу кампанію 2014 р.,

коли визріло питання об'єднання країни навколо однієї програми розвитку, але за умови відсутності різновекторного інформаційно-адміністративного тиску. Тому варто погодитися з твердженням М. Дністрянського, що «за результатами всіх президентських кампаній, враховуючи також парламентські вибори, з політико-географічного погляду є більше підстав говорити не стільки про два полюси електорально-політичних уподобань, як про райони з достатньо стійкими і помітно вираженими відмінностями електоральної активності. Якщо за основу меж таких електоральних районів узяти лінії перепадів (кількісних стрибків) у диференціації явки виборців та голосувань за основних кандидатів і політичні партії, то можна одержати схему територіального поділу, яка в загальних рисах співвідноситься зі схемою макрорайонування території України, виділену на підставі історико-географічних та етногеографічних принципів» [2, с. 77]. А тому справедливим є твердження, що і етнонаціональна сфера, й історико-географічні передумови – це ті чинники, які визначають диференціацію ментально-політичного простору України і забезпечують базові підвалини цілісності держави.

У контексті сучасної державності, заснованої на соціальних цінностях та демократичних пріоритетах у владі, організованій за посередництва територію, наслідком є демаркація політичних і соціальних кордонів у просторі. Організація політичного простору – і особливо просторова організація голосування, як-от побудова виборчих округів є опосередковувачем внутрішніх кордонів держав, як адміністративних кордонів. Саме зростаюча складність контекстів кордонів змушує відображати їх у зв'язку з такими категоріями, як простір / територія / регіон, влада, соціальними практиками (такими як політика, управління та економіка), культура. Аналіз геоісторичних форм просторової соціалізації та повсякденного життєвого досвіду, пов'язаного з ідентичністю, громадянством і політико-територіальною лояльністю, може виявити роль кордонів у створенні географії ідеологій і гегемонії в державах.

Важливо оцінювати ці процеси в форматі масштабності його прояву. Ньюман і Паасі вказують, що питання масштабу стосується перш за все аналітичної та методологічної перспективи та є частиною щоденних просторових практик, тоді як для тих, хто живе далеко від нього, кордон є/був більше соціальною конструкцією державності [13, с. 198]. Водночас завдяки фантомним кордонам можемо стверджувати про існування геополітичних образів, які формуються як на основі індивідуальних і суспільних соціально-політичних рис території, так і на основі історичного минулого конкретної території.

Географічні умови та місцеві події відіграють центральну роль у визначенні регіональних культурних особливостей, але неможливо стверджувати, що ці простори мають певні властивості чи ідентичність. Події, що відбуваються в конкретних місцях і просторах, служать для створення символічних сфер, які набувають значення або яким значення приписується оригінальність.

Погоджуємося з Я. Янчаком, що історичні простори по-різному відтворюються в точній електоральній поведінці [9, с. 135]. Доречним виглядає обговорення, чи вищезгадана фантомізація здійснюється свідомо, із залученням певних гравців чи історична інтерпретація просторових факторів має своє постійне використання у виборчих стратегіях. Тут особливо цікаво те, що, наносячи просторові варіації різних режимів історичності, фантомні кордони виявляють географічні розриви між різними способами артикуляції минулого, теперішнього та майбутнього. Якщо оцінювати це з електоральної позиції можна прогнозувати домінування певних політичних уподобань за умови сталого населення з своєю колективною пам'яттю та мінімальними впливами із зовні. В певній мірі це можна визначити як консерватизм, не властивий сучасному європейському суспільству, та на рівні локальних територій саме в цьому може відстежуватись їх унікальність та територіальна ідентичність.

Виборча активність та виборча прихильність, яку продемонструвало населення України в 2019 році в значній мірі нівелювали вищеописані наративи та продемонстрували суттєві кроки до консолідації населення країни (це стало запорукою успішних кроків у війні, яка відбувається зараз)

Висновки. Існування фантомних кордонів сприяє процесу екстраполяції явищ минулого в сучасні соціально-політичні процеси, які визначають суспільний розвиток території.

Часто електоральні уподобання є основою процесів просторової соціалізації, які не обов'язково є політичними, але можуть бути політично використаними. Такі «уявні» кордони розглядаються як між державами, так і в середині держав як результат і матеріальний прояв територіальної влади, а також фактор відмінності між соціальними групами. Врахування фантомних кордонів для оцінки електоральних уподобань може дозволити прогнозувати електоральні симпатії населення в межах території України.

Осучаснені тренди електоральної прихильності підтверджують, що вплив таких умовних бар'єрів, як фантомні кордони, може мінімізуватися за умови появи потужного (традиційного зовнішнього) подразника та

Важливо сприймати такі уявні кордони як інструмент для державного будівництва з концепцією консолідації та інтеграції території. Вони цікаві під час дослідження взаємодії часу, простору й історії, культурного сусідства та міжконфесійних стосунків, неподоланого травматичного минулого, а також бути підґрунтям для інтерпретацій політичних симпатій населення. Будь-які кордони є також частиною людського чи цивілізаційного досвіду та виступають його просторовою історією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буйських Ю. «Уявні» та «фантомні» кордони в антропологічній перспективі. *Українознавство*. 2018. № 4. С. 122–135.
2. Дністрянський М.С. Територіально-політична незрівноваженість України: іманентна немичність чи рукотвірний наслідок? *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2015. Вип. 49. С. 68–86.
3. Кузишин А. В. Політико-географічна та електоральна наслідковість фантомних кордонів: український контекст. *Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд: матеріали Всеукраїнського онлайн-семінару, приуроченого 130-річчю з дня народження географа, геолога, археолога Полянського Юрія Івановича (27–28 травня 2022 р.)*. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 89–98.
4. Кузишин А. В. Сучасні детермінанти геополітичного простору України: національний та європейський аспект. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія*. Тернопіль: СМП «Тайп», 2022. № 1 (52). С. 102–112.
5. Поплавська І. В., Кравець С. В., Мединська О. Я., Задворний С. І., Кузишин А. В. Уніфікація чи унізація Європи та українські перспективи. *Місце України в європейському просторі: геопросторові риси та європейська уніфікація: матеріали Всеукраїнського семінару, присвяченого Дню Європи – 2021 (18 травня 2021 р.)*. / за ред. К. Мезенцева, А. Кузишина, С. Запотоцького. Тернопіль: Вектор, 2021. С. 29–34.
6. Hirschhausen, B. v., Grandits, H.; Kraft, C.; Müller, D. and Serrier, T. (eds.). *Phantomgrenzen. Räume und Akteure in der Zeitneudenken*. 2015. Göttingen.
7. Hirschhausen B. v. «The heuristic interest of the concept of «phantomborders» in the understanding of cultural regionalization», *L'Espace géographique* 2017/2 (Vol. 46). P. 106–125.
8. Hirschhausen B. v. The lessons of phantom borders: The vestiges of the past come (also) from the future», *L'Espace géographique* 2017/2 (Vol. 46). P. 97–105.
9. Janczak J. Phantom borders and electoral behaviour in Poland. Historical legacies, political culture and the influence on contemporary politics. June 2015. *Erdkunde* 69(2):125–137.
10. Löwis S. v. Phantom borders in the political geography of East Central Europe: an introduction. *Erdkunde*. Vol. 69 · No. 2, p. 99–106.
11. Löwis S. v. Phantom Borders and Ambivalent Spaces of Identification in Ukraine», *L'Espace géographique* 2017/2 (Vol. 46). P. 126–142.
12. Mykhnenko, V. Class voting and the Orange Revolution: a cultural political economy perspective on Ukraine's electoral geography. In: *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2010. 25 (2–3), 278–296. DOI: 10.1080/13523270902860626.
13. Newman, D. And Paasi, A. Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography. In: *Progress in Human Geography*. 1998, 22 (2), 186–207. DOI: 10.1191/030913298666039113.
14. Pattie, C. and Johnston, R. Electoral Geography. In: *Kitchin, R. And Thrift, N. (eds.): International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford, 2009, 405–422. DOI: 10.1016/b978-008044910-4.00770-7.

ЗМІСТ

Розділ I. ОЛЕНА СТЕПАНІВ: ГЕОГРАФ ТА ОСВІТЯНИН	7
Шаблій Олег ОЛЕНА СТЕПАНІВ: НАУКОВЕЦЬ І ПЕДАГОГ	7
Біланюк Володимир, Котик Любов, Тиханович Євген ГЕОГРАФІЧНІ ІДЕЇ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	19
Влах Мирослава МОДАЛЬНИЙ ВИМІР НАУКОВИХ ТЕКСТІВ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ	24
Гелей Степан ОЛЕНА СТЕПАНІВ – ВИЗНАЧНА ДІЯЧКА УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ, ОРГАНІЗАТОРКА КООПЕРАТИВІВ ЗДОРОВ'Я	39
Жукова Анна ОЛЕНА СТЕПАНІВ: АКТУАЛЬНІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	44
Мамчур Ольга ЖИТТЄВІ ІМПЕРАТИВИ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ	47
Цюцюра Леся, Ровенчак Іван, Перхач Оксана ШТРИХИ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ АКАДЕМІКА СТЕПАНА РУДНИЦЬКОГО	54
Руденко Валерій МИРОН КОРДУБА ТА РОДИНА ДАШКЕВИЧІВ-СТЕПАНІВ: МИТТЄВОСТІ СПІВПРАЦІ	59
Розділ II. ГЕОГРАФІЯ І ВІЙНА	62
Мезенцев Костянтин, Провотар Наталія УКРАЇНСЬКА СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ У ПЕРІОДИ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЯСІНЬ	62
Кисельов Юрій ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ВІЙНИ	70
Івах Ярослав ПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	73
Шевчук Любов ФУНКЦІЇ І ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	79
Мальчикова Дар'я, Лозова Людмила ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	82
Кузишин Андрій ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА НАСЛІДКОВІСТЬ ФАНТОМНИХ КОРДОНІВ	85

Sebastian Kinder MATERIAL CULTURAL HERITAGE ON THE CURONIAN SPIT – ITS INTERPRETATION AND TRANSFORMATION IN LITHUANIA SINCE 1945	92
Кучабський Олександр ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ: ДОСВІД ТОПОНІМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ	97
Миرونюк Василь ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄС	104
Гудзеляк Ірина ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ ТИЛОВОГО МІСТА В УМОВАХ ВІЙНИ: НА ПРИКЛАДІ ЛЬВОВА	107
Розділ III. ПОГЛЯДИ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ І СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ТРАНСПОРТУ, ГЕОУРБАНІСТИКИ, КРАЄЗНАВСТВА, МАНДРІВНИЦТВА	112
Смирнов Ігор, Любіцева Ольга ВНЕСОК ОЛЕНИ СТЕПАНІВ У ТРАНСПОРТНУ ГЕОГРАФІЮ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ: АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СУЧАСНИХ ТРАНСПОРТНО- ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЄКТІВ ЄС «ІНІЦІАТИВА ТРИМОР'Я» ТА «TEN-T» (УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ)	112
Склярська Оксана, Моргацький Владислав ПОГЛЯДИ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ ЩОДО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ЛЬВІВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ	119
Зінько Юрій, Мальська Марта, Біланюк Володимир, Біла Тетяна, Андрейчук Юрій СУЧАСНА І ПЕРСПЕКТИВНА ГЕОПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ АГЛОМЕРАЦІЇ	127
Котик Любов ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ В НАУКОВИХ РОЗВІДКАХ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ	139
Борсук Юрій ДНІСТЕР У ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ Й СЬОГОДЕННЯ	147
Борсук Юрій, Пелех Марія, Хоминець Марія ПЕРША ЗАЛІЗНИЦЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАРИСУ О. СТЕПАНІВ «СУЧАСНИЙ ЛЬВІВ»)	151
Кузик Степан, Борсук Юрій СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗИМОВИХ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У МЕЖАХ УКРАЇНИ	157
Никига Оксана, Голод Андрій ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ У ПРИМІСЬКІЙ ЗОНІ МІСТА ЛЬВОВА	163

Білецький Мирослав, Котик Любов РОЗВИТОК ЕКСКУРСІЙНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ М. ДОЛИНА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	167
Мороз Соломія ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ САНАТОРНО- КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	180
Ванда Ірина, Котик Любов АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ПЕРВИННОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	186
Розділ IV. ОСВІТА, НАУКА, ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	195
Садова Уляна, Степура Тетяна, Корицька Ольга, Дідух Наталія ПЕРЕГУК ВІКІВ: ДО ПИТАННЯ ПРО МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ ДОКТОРСЬКИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ	195
Шаблій Олег ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА	200
Шаблій Олег АНГЛОМОВНА «ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА»	207
Книш Мирослава, Котик Любов ДО АКТУАЛЬНОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА»	211
Теліш Павло АНАТОЛЬ ВАХНЯНИН ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК ГІМНАЗІЙНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ	219
Розділ V. МОДЕРНІ НАПРЯМИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	225
Влах Мирослава ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ КОНСТРУКТИВИ МОНОГРАФІЇ «ВЕРБАЛЬНА МОВА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК»	225
Грицевич Володимир МОДЕЛЮВАННЯ ГЕОПРОСТОРОВОЇ МІНЛИВОСТІ СУСПІЛЬНИХ ЯВИЩ	230
Поплавська Інна ГЕОГРАФІЯ ДОБРОБУТУ ЯК НОВИЙ НАПРЯМОК СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)	233
Чайка Ірина ТРАНСФОРМАЦІЯ СІЛЬСЬКОЇ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ ВПРОДОВЖ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ЇЇ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ	236
Михайлюк Анжела ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ГАЛИЧИНИ В ХІХ–ХХІ СТ.	240

Ткачук Микола, Ровенчак Іван, Штуглиця Вікторія АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ В ШКОЛІ	246
Ванда Ірина ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ОСОБЛИВОСТІ	249
Скробач Тарас НАФТОВЕ СУСІДСТВО В ЛАНДШАФТНОМУ ЗАКАЗНИКУ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «БОРИСЛАВСЬКИЙ»	257
УХВАЛА ОНЛАЙН-СЕМІНАРУ	263